

rgen, maar als  
deed, dan zou  
ggen.  
zeggen: „waar  
hem voor die  
an had Obadja  
icht hij niet.  
niet hetzelfde.  
rking gemaakt  
eerde, die b.v.  
l zij een gevolg  
duidelijk, dat  
iets te maken

de is, maar of  
n Gods wet is,

volmaakt. God  
leid. Nooit heb  
is noodig acht,  
dan om, in den  
ik om. Beter  
te behouden  
n Gods weg is

D. v. D.

## CHAP JK

### gluize factoren rsoonlijke

n tegenwoordig  
deren, die kan  
wat meer be-  
wen het geval  
van de gezond-  
t maatschappe-  
t ziet de mo-  
varen, die hem

ke ziekten  
ijzelf door deze  
g mogelijk zijn.  
et en de Wa-  
lat de gevaren,  
itreiniging van  
tot een mini-  
de moderne  
het moderne  
eft nauwelijks

man, waar de  
zijn volstrekte  
God is slechts  
ft gehoord van  
n wat wij ons  
men te herin-  
eren in akteuele  
rkeeren, dat is  
de crisis zijn

egaard zijn in  
ken. Eén der  
n, tot een vol-  
turfd, is Eber-  
inhoud wordt  
n wij z.i. niet  
van de herin-  
nszelf is. In al  
andhaven we

beschouwingen  
i van den laat-  
k de bekende  
e waarheid  
iteit" hier na-  
er wij in onze  
s iemand ver-  
ant zóó is het  
l, dat de sub-  
ierkegaard, dat  
ver God, wan-  
houwt, op de-  
rijver het doet,  
xuele verkeer  
t Kierkegaard,  
in ons leven  
het „oogen-  
resseerde“,  
gansche sub-  
loodra God, of  
nnering wordt,  
het alles weer  
dan ook zeer  
ek geschreven  
; wij zouden  
den onvoltooid  
dat boek een  
het gebied der

Wet en bouwverordening stellen bij het bouwen van zijn woning allerlei eischen omtrent afmetingen, hoogte van den vloer boven den begane grond, materiaal, vuilafvoer, toetreden van licht en lucht, bescherming tegen brand en vochtigheid, welke eischen ten doel hebben, naast zijn maatschappelijke en morele ook zijn hygiënische belangen te behartigen.

Het Staatsoezicht op de Volksgezondheid streeft er zoo krachtig mogelijk naar, niet het minst daarbij gesteund door de Hinderwet, dat de openbare wateren niet bedorven worden door het afvalwater van groote fabrieken; dat mestputten en mesthoopen en lekkende riolen den bodem niet verontreinigen; dat de atmosfeer niet al te zeer beladen wordt met rook en smook van de groote industrieën.

En in zijn beroep komt de mensch schier dagelijks met de voorschriften van de Arbeidsinspectie in aanraking. Verplichte keuringen in bepaalde bedrijven, verbod van vrouwen- en kinderarbeid in beroepen, waar deze schadelijk voor hen zijn, algemeen hygiënisch toezicht op de verhoudingen, waaronder arbeiders in beroep of bedrijf hun werk verrichten, meer bijzonder hygiënisch toezicht op de direct schadelijke beroepen, waar gevaren voor vergiftigingen, besmettelijke ziekten of ziekten van anderen aard bestaan; verschillende veiligheids- en beveiligingsmaatregelen tegen ongevallen; al deze bepalingen zijn, om maar enkele voorbeelden te noemen, ingesteld om de gevaren aan den arbeid verbonden tot een minimum te beperken.

En zijn deze maatregelen grotendeels direct van Overheidswege uitgaande, het maatschappelijk leven komt den mensch van tegenwoordig nog verder te hulp. Zijn kleding heeft in verschillende opzichten den invloed ondergaan van wat het wetenschappelijk onderzoek leerde omtrent de warmteregeling van het menschelijk lichaam en de middelen, waardoor deze bevordert en gemakkelijk gemaakt kan worden. Hoe wel mode en hygiëne nog steeds niet elkaars vrienden zijn! Verschillende omgangsvormen en gewoonten hebben hun oorsprong te danken aan de steeds meer doorbrekende inzichten omtrent de groote betekenis van reinheid en netheid voor de gezondheid. De inrichting en meubilering van de woon- en slaapvertrekken worden hoe langer hoe meer er op berekend om 't stof en vuil zoo gemakkelijk mogelijk te kunnen verwijderen. De verwarming in de woningen wordt steeds doelmatiger ingericht. Al meer dringen tot het publiek door de gevaren verbonden aan een eenzijdige voeding en komt het op de hoogte van de groote betekenis der vitamines. Het aantal slachtoffers van het misbruik van sterken drank neemt zienderogen af, mede onder invloed van het doordringend besef, welk een verwoestende werking de alcohol uitoefent op lichaam en ziel van den dronkaard niet alleen, maar ook van zijn nageslacht.

theologie (geloofsbegrip), maar voor heel het veld van menschelijk denken ontzegt hij daarin aan de herinnering omtrent het verleden, of aan de fantasie omtrent de toekomst, kentheoretische betrouwbareheid.

...

Wij behoeven niet breed te betoogen, dat wij tegen al dergelijke opvattingen bezwaar hebben. Daarachter ligt immers de door ons in ons blad reeds herhaaldelijk afgewezen onjuiste waardeering van de geschiedenis. Voor de vorming van ons geloofsbegrip en voor onze definitie van de geloofsfunctie kunnen wij door dergelijke gedachten ons niet laten leiden. Het geloof immers is een aannemen van Christus, gelijk Hij ons gepredikt wordt in de Schriften. En het beeld, dat van Christus in de Schriften ons gegeven wordt, neemt voor ons geen vaste vormen aan zonder het medium van leerbegrippen, die Kierkegaard, als „objectief“, in den grond ijdel achten moet. Wij kunnen noch van de Schrift, noch van die leerbegrippen afstand doen; alleen met hun hulp kunnen wij ons bewijzen, dat die Christus, met wien wij gelooven „levend“, „geïnteresseerd“, „leidenschaftlich“ verkeer te hebben, niet een „gedachtending“ van ons „hoogmoedig“ denken is, doch de Christus, dien de Vader in de wereld gezonden heeft.

Al is dan ook het gelooven (aannemen) onderscheiden van het reflecteeren, het is er nooit van los te maken. Wie ons wil doen gelooven, dat de inhoud van de reflexie eo ipso tot de leugen te rekenen valt, dringt ons een geloofsbegrip op, dat wij niet derven aanvaarden. Alle zelfsuggestie, dat wij Christus, God hebben „aangenomen“, of „in ons oogenblik“, „hier en nu“, aannemen, is voor ons besef hoogmoed. Want is het inderdaad de Christus der Schriften? Hem hebben we óók reflexief te gehoorzamen, door het beeld, dat de Schrift van Hem geeft, rechter te doen zijn over alle beeld, dat wij zelf van Hem zouden ontworpen hebben.

Maar, al is dus de „existentie-gedachte“ voor ons ten eenenmale onaannemelijk, evenals de theorie, volgens welke „geloof“ beteekent een vaarwelzeggen aan de reflexie, omdat „geloof“ en „reflexie“ elkaars vijanden zijn, toch wijzen we op

Maar behalve aan verschillende zich wijzigende gewoonten en gebruiken moet ook aandacht geschonken worden aan allerlei instellingen van sociaal nut, die de belangen van de gezondheid, zoowel van het individu als van het volk in zijn geheel, trachten te behartigen.

Reeds vóór de geboorte van het kind kunnen de aanstaande moeders op de z.g. moedercursussen allerlei bijzonderheden leeren, die voor het wel en wee van haar kleine en haar zelf van betekenis zijn.

Na de bevalling staat het z.g. consultatiebureau voor zuigelingen ten haren dienste, dat haar met raad en daad terzijde staat met betrekking tot de meest doeltreffende voeding en verzorging van den kleinen wereldburger. Steeds meer gaan de oogen er voor open, hoe verkeerd vaak in vroegere jaren met de zuigelingen werd gehandeld, waardoor zoowel de sterfte aan kinderen beneden het jaar schrikbarend hoog was, als ook verschillende ziekelijke afwijkingen en gebreken verworven werden, die voor het kind later een bron van verdriet konden worden, afgezien dan nog van het feit, dat een aangeboren lichamelijke minderwaardigheid niet zorgvuldig genoeg werd opgekleefd. Het lichamelijke en maatschappelijk peil der komende generatie wordt voor een niet gering deel mede bepaald door de meerdere of mindere zorg voor de jonggeborenen.

De kleuter vindt minder bescherming. Niet, dat hij niet in de aandacht van degenen staat, die zich met de gezondheidszorg bezig houden. De kleutersterfte is toch dubbel zoo groot als die van de schoolkinderen. Op dezen leeftijd bestaat een verhoogde vatbaarheid voor tuberculose. Ook voor de meeste infectieziekten ligt de top van de vatbaarheidskrommen vóór den schoolplichtigen leeftijd. Bovendien ontwikkelt zich uit sommige kleuterziekten een blijvende invaliditeit. Ik denk hier aan de gevolgen van de Engelsche ziekte en van de kinderverlamming. Maar een goede organisatie voor de kleuters is niet gemakkelijk. Toch kan ook hier door voorlichting veel bereikt worden.

Geheel anders wordt de toestand, wanneer het kind de school betreedt.

Dan ondervindt het van alle kanten daadwerkelijke belangstelling. Reeds met den bouw en inrichting der lokalen wordt er op gerekend de na-deeligen invloeden van het onderwijs zooveel mogelijk uit te schakelen. Voor voldoende ruimte, licht en lucht, voor behoorlijke speelgelegenheden in de open lucht, doelmatig meubilair, zindelijkheid staat der leermiddelen en nog zooveel meer wordt nauwkeurig zorg gedragen. Daarbij houdt het geneeskundig schooltoezicht, zooals dat steeds meer gewoonte wordt, ook het kind zelf in het oog. Het waarschuwt de ouders, zoo het bij het kind bepaalde afwijkingen en gebreken ontdekt en waakt er voor, dat de kinderen, die een gevaar opleveren voor hun medeleerlingen, uit de school geweerd worden. Hetzelfde heeft plaats met

het element van waarheid, dat ook in die gedachten ligt. Wat daar goeds in is, dat is reeds lang vóór dezen onder meer door Calvijn ons voorgehouden. Want, al heeft „gelooven“ reflexie noodig, toch is het „gelooven“ in den zin van „aannemen“ natuurlijk niet met zijn reflexie identiek. En ons verkeer met God zal steeds ook onder dit aspect te zien zijn.

Vandaag zijn wij nog wel in de „strijdende kerk“. Dat beteekent: onze levensverrichtingen zijn niet harmonisch, staan niet vast, en zijn nog niet gekomen tot voltooidheid. Zij zijn niet harmonisch; daarom zal het ééne vaak het andere verdringen. Ze zijn niet vast; daarom kan een bepaalde functie tijdelijk verslappen, sluimeren. Zij zijn niet voltooid; daarom kan geen enkele hier op aarde tot haar „perfectum“ komen, tot haar „voltooid tegenwoordigen“ tijd.

Maar in den hemel, in de „triumfeerende kerk“, is het anders.<sup>2)</sup> Daar is elke functie harmonisch aan de andere verbonden; m.a.w., daar gaat het aannemen van Christus altoos samen met het zien van Christus. Daar is het weten van de „dingen Gods“ nooit denkbaar zonder het begeeren van God. Daar is het „leidenschaftlich“<sup>3)</sup> verkeer met God nooit te abstraheeren van het kennen van God. Bovendien zijn daar alle functies vast. Daarom zal geen enkele er ooit sluimeren. Niemand zal daar ooit een woord spreken „over“ het vuur van Gods liefde, of „over“ het vuur van zijn toorn of hij zal in hetzelfde „oogenblik“ met gelijken nadruk en indruk en onbewegelijkheid tot de liefde en tot den toorn met de gansche appetitie van zijn existentialiteit algeheel „ja“ zeggen tot God. En in de derde plaats, al de verrichtingen zijn daar tot hun volkomenheid gebracht Perfectum. Perfectum praesens. Alles voltooid; en alles immer levend, blijvend, een ding van „heden“. En waar het zóó staat, daar is dus „zien“ met „leven“ saamgegroeid. „Zien“ is óók inzien, aanzien. „Kennen“ is óók erkennen, bekennen.

Welnu, hoe zou dan de hemelsch-gezinde zijn geloofsbegrip niet naar dit „ideaal“ willen indenken? Tijd en eeuwigheid mogen diep verschillen, ook wat het kennen betreft; maar het „hooren“ hier beneden mag toch als geloofs-akte

die onderwijzers, die een bron van besmetting opleveren. Naar koloniehuzen, herstellingsoord, buitenscholen en daggezondheidsscholen kan het kind zonder al te groote kosten door de ouders gezonden worden, zoo het tijdelijk uit een tuberculeus besmette omgeving verwijderd worden moet, of moet aansterken na een pas doorstane ziekte, of vermeerdere van den lichaamsweerstand hoog noodig is.

Maar ook na den leerplichtigen leeftijd trekt de maatschappelijke gezondheidszorg zich zijn lot aan.

Dreigt er gevaar voor tuberculose, dan is het Consultatiebureau ter bestrijding van de tuberculose daar om raad en eventueel hulp te verschaffen. Het is voor de volksgezondheid van het grootste belang juist de beginnende gevallen van deze gevreesde ziekte te ontdekken, omdat de mogelijkheid van een volledige genezing dan nog gegeven is en daarmee een nieuwe besmettingshaard kan worden voorkomen.

Maar ook de opsporing van lijders aan open tuberculose heeft groote betekenis, omdat dan maatregelen genomen kunnen worden om hun omgeving, waarin vooral de kleine kinderen, die zoo gevoelig voor de tuberkelbacil zijn, te beveiligen. Waar noodig kan dan voor betere huisvesting, goede voeding en eventuele uitzending naar een sanatorium gezorgd worden.

In verschillende steden treft men thans consultatiebureaux voor geneeskundig onderzoek vóór het huwelijk aan, zoodat wie twijfelt, of een huwelijk gevaar zal opleveren voor zijn aanstaande vrouw of zijn toekomstige kinderen, daar de noodige adviezen kan bekomen.

Ook de bestrijding der geslachtsziekten maakt een deel van de moderne maatschappelijke gezondheidszorg uit. Het is genoegzaam bekend, welke verwoestingen deze ziekten kunnen aanrichten ook bij het nageslacht! Dat een juiste bestrijding heel wat moeilijkheden met zich brengt, omdat hier naast maatschappelijke en geneeskundige belangen ook morele zijn gemoeid, spreekt vanzelf.

...

Het is natuurlijk niet doenlijk in een kort bestek een volledig beeld te geven van alles, wat Overheid en Maatschappij doen om ziekten en kwalen te voorkomen en de volkskracht daarvoor te verhoogen. Toch zal het opgevalen zijn, dat datgene, wat wij tot nu toe bespraken, in zekeren zin slechts een negatief karakter had. Het betrof hoofdzakelijk maatregelen, die er op berekend waren om de menschen tegen ziekte te beschutten. Maar de gezondheidsleer behoort nog een andere, een positieve taak te hebben, n.l. de bevordering der gezondheid.

Want gezondheid is meer dan... niet ziek zijn. Daarom is het noodzakelijk ook actief zoodanig op het lichaam in te werken, dat het geheel voor zijn taak berekend is. Werken de levensprocessen

op het hemelsche „hooren“ jaloersch zijn. Temeer, omdat de gereformeerde theologie ook in den hemel openbaring verwacht.

K. S.

1) Merkwaardig is Grisebach's ontwikkelingsgang. Met één der z.g. dialectische theologen, Fr. Gogarten, werkte hij aanvankelijk samen, ten einde te komen tot een z.g. „reale Dialektik“, welke tusschen theologie en filosofie principieel zou moeten onderscheiden. Spoedig echter werd de poging prijsgegeven. Want — zoo werd straks ingezien — de bedoelde „reale Dialektik“ zou het onderscheid tusschen „gelooven“ en „kennen“ (ten onrechte zag men in het dilemma geloof-weten-schap een parallelie met het andere: theologie-filosofie) wetenschappelijk moeten uitwerken; maar... als men dit deed, zou 't beweerde principieele verschil feitelijk weer geloofchend zijn, en prijsgegeven. Immers, bestond er tusschen gelooven en kennen een heusch principieel verschil, dan kon men dit immers ook nimmer wetenschappelijk uitwerken? Wilde men de „immanentie“ van het absolute loochenen, dan moest ook niemand praktisch toch weer doen, alsof ze bestond, en alsof hij dus zakelijk het verschil tusschen gelooven en kennen aan kon geven. Wie principieel de immanentie van het absolute loocht, die kan slechts concluderen (maar is ook dat nog niet te veel? K. S.) dat „geloof“ in tegenspraak met alle „kennis“ is. Geloof en kennis kunnen nooit zakelijk overeenstemmen; het ééne kan het andere slechts „onrustig“ maken, in de crisis brengen, de grens ervan zijn. Het was dan ook fout, dat Kierkegaard de onovereenkomstigheid van kennis en geloof dialectisch heeft willen uitwerken, en deze principieele dialectiek tot uitgangspunt wilde maken van een „religieuze verleving“. Deze tegenstelling kan niet begripsmatig worden vastgelegd; wie dat doet, neemt den mensch toch weer het brevet van onvermogen af, dat hij hem eerst had uitgereikt. De betrekking, waarin het absolute tot het denken staat, laat zich in geen enkel systeem (ook niet van dialectiek) onderbrengen. Het geloof maakt de dialectiek der denkers pas konkreet, als het deze „verstoort“. Vandaar dan ook, dat Grisebach met Kierkegaard zich verenigt in de onvruchtbaar-verklaring van de „herinnering“ (de anamnēsis), als zou deze ons kunnen leiden in de bepaling van wat wij als verantwoordelijke menschen hebben te doen. Maar Grisebach gaat dan veel verder dan Kierkegaard. Verantwoordelijk zijn we slechts in het heden (de „Gegenwart“). Herinnering is altijd subjectief; de wereld-van-gisteren, die ik me herinner, is niet de werkelijke, doch slechts een ingebeelde wereld. Elke dialectiek is dus een zelf-gesprek, elk denk-ontwerp eveneens: want overal werkt het „ik“ mee. De dimensie der „herinnering“ (gisteren) is van die der „ervaring“ (heden) scherp te scheiden; slechts in deze laatste hebben wij met „het andere“ te doen; in herinnerings- en fantasie-beelden heerschen we weer zelf; wij maken onze beelden van verleden en toekomst, wij maken onze denk-inhouden, en zijn daarin zelf-handhavers, egocentrisch, satanisch.

2) Ons gebruiken van de termen „strijdende“ en „triumfeerende kerk“ beteekent geen erkenning van hun juistheid. De „strijdende“ triumfeert, de „triumfeerende“ strijdt tot aan den jongsten dag. Na dien is pas de triomf strijd-loos. Enkele weken geleden spraken we daarover afzonderlijk („Inzake de Kerk“).

3) Natuurlijk wordt dit woord gebezigd in den meer bepaalden zin van: „volkomen-geïnteresseerd-zijn“.